
Kondratiev A. I.

To the history of land holdings of the Novomlyn Monastery.

The article discusses the history of land holdings Novomlyn monastery, which was founded by immigrants from neighboring Krupitsky-Baturyn monastery. On the basis of archival data, the process of formation of land holdings is being considered, the main awards for possession of the monastery in outlying villages are called. Considerable attention is paid to the property conflict between Krupitsko-Baturinsky and Novomlinsky monasteries.

Key words: Chernigov diocese, New Mlyn village, Novomlinsky monastery Krupitsky-Baturin monastery Gamalievsky monastery, archaeological research.

УДК 94 (477) «1657-1868»

О.Є. ПИЛИПЕНКО

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ ТА БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ НІЖИНСЬКОГО ГРЕЦЬКОГО БРАТСТВА У XVII-XIX СТ.

Аналізується культурно-освітня та благодійна діяльність Ніжинського грецького братства. Вивчено заснування грецьких церковних шкіл та Олександрівського училища у м. Ніжин. Досліджено основні види благодійної діяльності греків в Україні.

Ключові слова: грецьке братство, освіта, культура, благодійництво.

Ніжинське грецьке братство активно займалося культурно-освітньою діяльністю. Воно фінансувало відкриття навчальних закладів для грецьких дітей, які отримували можливість вивчати різні науки і рідну мову. Питання освіти та виховання були предметом особливого піклування братства. Варлам Ясинський 3 липня 1686 р. дозволив купцям, які постійно чи тимчасово мешкали в Ніжині, відкрити школу для навчання дітей грецькій грамоті. За статутом братства школа створювалась при церкві Святого Михайла та Гавриїла. Навчатися в ній могли і українці, але вчителем міг бути тільки грек, який повинен був навчати дітей арифметиці, богослов'ю, філософії, риторичі, грецькій мові і граматиці. В 40-х роках XVIII ст. в цій школі навчався відомий український історик М. М. Бантиш-Каменський. Цілком зрозуміло, що в школі учні знайомилися з грецькими традиціями і побутом. Крім учителя в школі існували посади директора та попечителя, які обирались з числа з членів Ради братства. Статутом передбачалося, що учні мали проживати разом і носити однакову форму. Навчання у школі було платним. Батьки платили від 6 до 50 крб., у залежності від їх матеріального стану. Діти з бідних родин навчались безкоштовно [1, с. 103].

У 1754 р. брати Артїно виявили бажання відкрити на власні кошти семінарію. Проте, ці спроби виявились марними. Набирає розвитку церковна освіта та навчання на дому. Так, у 1780 р. в Ніжині при церквах діяло 10 шкіл. Заможні греки віддавали своїх дітей на навчання до навчальних закладів Москви, Санкт-Петербургу, Києва, Чернігова та інших міст. Переважно греки навчались військовій справі, здобували комерційну і духовну освіту. До Ніжина приїздили видатні духовні і культурні діячі, відомі науковці. В різні часи тут перебували Вселенський православний патріарх Паїсій, ієромонах Діонісій, викладачі грецької мови Слов'яно-грецької духовної академії і семінарії Ліхуда і Скиду.

З часом виникла потреба у навчанні грецьких дітей у місцевих умовах. Особливо це було актуальним для грецьких дівчат, яких батьки не дуже охоче відпускали далеко від України. На початку XVIII ст. греки звернулись до царя з проханням дозволити їм відкрити власне училище. Ініціатором створення власного училища виступив Степан Кирилович Буба. Саме він зібрав необхідну суму для утримання училища – 86 тис. крб. На відсотки від цієї суми і утримувався цей навчальний заклад. Його ініціативу підтримав грецький магістрат. 22 січня 1817 р. відбулося урочисте відкриття Ніжинського грецького Олександрівського училища. Назву воно отримало від імені імператора Олександра I, який дав дозвіл на функціонування

училища. В наказі Олександра I вказувалось: «Мета створення цього учбового закладу була така, щоб грекам, переважно тим, що проживають у Ніжині, дати можливість привчати до освіти своїх дітей» [2, с. 136-139].

Училище було створено на основі статутів повітових училищ 1804 р. Від інших повітових училищ воно відрізнялося тим, що в ньому окрім інших предметів вивчалась грецька мова.

Відповідно до статуту училища, його директор обирався на посаду з числа греків на три роки з правом переобрання. В своїй діяльності Олександрівське училище було підвітне губернському директору училищ, директору Гімназії вищих наук кн. Безбородька та Харківському університету. Тривалий час директором училища був Х.А. Ексблад. Досить часто навчальний заклад інспектувався різними організаціями. Наприклад, у 1825 р. професор Харківського університету В. Комлишинський перевіряв навчальний процес в Олександрівському училищі і виявив ряд недоліків. З цього часу навчання в училищі здійснювалось згідно правил Харківського університету. Ніжинському грецькому магістрату було заборонено втручатися у навчальний процес, у його компетенції залишались господарські справи.

20 вересня 1833 р. попечитель Київського навчального округу відвідав Олександрівське училище та висловив ряд критичних зауважень. Він наголосив на необхідності внесення змін у програму викладання навчальних предметів, затверджену статутом училищ 1828 р. Серед іншого, пропонувалось збільшити кількість учителів з двох до трьох, призначивши двом з них щорічне жалування в сумі 625 крб. кожному, а вчителю грецької мови – 800 крб. [3]

Цей перерозподіл був зроблений з тим, щоб в четвертому, підготовчому класі викладали ці ж учителі. Жалування вчителя грецької мови виносилось на розгляд братства. 28 вересня 1833 р. Ніжинське грецьке товариство, зібравшись в громадській залі Грецького магістрату, заслухали з цього приводу доповідь директора училища Григорія Манцова. Збори визнали за необхідне взагалі припинити викладання німецької мови, а звільнені години вирішено було передати на вивчення грецької мови. Вирішено було додати до існуючих трьох класів навчання ще один четвертий (підготовчий клас), навчання в якому покласти на ту кількість вчителів, яка існує. Це було викликано тим, що при існуючому розподілі навчального часу на вивчення арифметики, геометрії та інших предметів кількість годин була дуже малою і не можна було очікувати бажаної успішності [4].

Однак братство рішуче не погодилось з пропозицією попечителя про скорочення годин на вивчення грецької мови в Олександрівському училищі. Ця кількість залишилась незмінною. Ці пропозиції грецького братства були надіслані директору училищ Чернігівської губернії.

Училище утримувалось за рахунок коштів, зібраних магістратом та виділених державою. Грецьке товариство виділяло на кожного учня училища, батьки яких не мали можливості платити за навчання, 52 крб. 50 коп. Для прикладу, в 1866 навч. році було видано бідним учням підручників на 5 крб., пошито одяг для них на суму 61 крб. і видано двом вчителям матеріальної допомоги по 10 крб.

Училище мало велику бібліотеку. Там було зібрано 1535 примірників книг. Серед них 55 раритетів XVI – XVII ст., зокрема грецькі букварі та граматики 1817-1820 рр. Частина цих видань зараз зберігається в музеї рідкісної книги м. Ніжина.

В середині XIX ст. дещо змінюється кількість грецької громади в бік її зменшення. Це позначилось і на складі учнів училища. Так, якщо в 1823 р. на 51 учня припадало 36 греків, то в 1854 р. – на 67 учнів лише 8 греків [5, с. 120]. Разом з кількісним змінився і якісний склад братства. Найбагатші, знатні греки виїхали з міста і там залишились лише бідні члени громади, які не могли виїхати до інших міст. Поступово в товаристві греків на ґрунті бідності виникають чвари і суперечки із-за

будь-якого доходного місця. Під час виборів нового директора Олександрівського училища виник прецедент: деякі посадові особи братства були незадоволені результатом виборів і донесли про це начальнику губернії.

Вони скаржились на те, що вибори проходили на безальтернативній основі і що обраний кандидат Г. Попов вів нетверезий спосіб життя. В своєму донесенні попечителю Київського навчального округу бургомістр грецького магістрату змушений був детально пояснювати як відбувались вибори і в чому причина таких скарг. Він просив затвердити Г. Попова на посаді директора, тому що на той момент він був найбільш здібним членом братства і його відзначала сумлінність і дисциплінованість.

Один час місцева влада хотіла переробити Олександрівське училище на жіночий навчальний заклад, але грецька громада не дозволила цього зробити. У 1860 р. виникла дискусія щодо подальшої долі Олександрівського училища. Більшість містян виступала за закриття училища. Але воно продовжувало функціонувати і далі. Цей заклад проіснував до 1919 р. Окрім цього навчального закладу грецькі діти могли навчатися в інших закладах, наприклад гімназії вищих наук [6, с. 75].

Велику увагу приділяло керівництво грецького братства розвитку рівня освіти греків. Для всіх членів общини магістрат на власні кошти організував щороку підписку на різні газети і журнали. Були серед них комерційні видання, каталоги товарів з цінами, журнали для дітей, газети. Так, в 1789 р. товариство підписалось на такі російські та іноземні газети і журнали: «Ведомости с детским чтением и экономическим магазином» (вартість 15 крб.), «Ведомости московские» (8 крб.), «Магазин экономический» (7 крб.) [7].

З цих видань купці Ніжина довідувались про новини в світі бізнесу, про розмір цін на товари, про діяльність своїх колег та читали оголошення про торги та ярмарки. Наприклад, у 1834 р. газета «Вести московские» повідомляла про від'їзд ніжинського грецького купця Карамалієва з Москви за кордон, у м. Броди, з метою торгівлі [8].

Ніжинські греки не тільки підтримували своїх співвітчизників, але й брали активну участь у благодійній діяльності на користь своєї нової батьківщини. Так, на початку 1854 р. громада Ніжина доручила бургомістру грецького магістрату Феодосію Ксенелію передати Ніжинському міському голові 500 крб. сріблом, що були зібрані з метою пошиття обмундирування для російського війська. У середині 1854 р. громада збрала ще 4 тис. крб. для лікування поранених у російсько-турецькій війні. У відповідь російський імператор 9 червня 1854 р. надіслав грамоту Ніжинському грецькому братству, де письмово висловив подяку.

24 серпня 1855 р. магістрат на своєму засіданні розглянув питання про організацію пожертв грецької громади для утримання державного ополчення Чернігівської губернії і направив прохання про допомогу в різні міста, де мешкали греки: в Санкт-Петербург (Хажогло і Харитонову), в Москву (Хажогло і Стамерову), в Одесу (Дмитру Дмитровичу Феодоріді та Костянтину Трохимовичу Смаліпову) та Кишинів (Межевірі та Сороглу). Збір коштів очолили члени грецького магістрату Ксенелій, Спіліотов, Краєвинов, Шидловский. Окремий лист було надіслано Комерційному раднику, почесному громадянину Ніжина Івану Георгієвичу Хаджиконсту з проханням приєднатися до цієї акції. Всі кошти були зібрані без затримки [9].

Не відомо точно скільки в цілому збрала грецька громада коштів, але відомо, що одні лише московські греки збрали 1575 крб., з яких 975 крб. пожертвував Іван Георгієвич Хаджиконсту. Всі зібрані кошти були передані державному ополченню. Далекоглядні заможні грецькі купці, турбуючись про майбутнє громади поклали частину своїх коштів на рахунок Московської опікунської ради. Вони купували цінні папери цієї ради, на які потім отримували проценти. Ці гроші запитувались лише у разі гострої потреби і в основному для допомоги грецьким сім'ям.

В січні 1872 р. ніжинський грек Захарій Іванович Щербань просив грецький магістрат надати йому допомогу, тому що він заручив свою дочку Євлавію з унтер-офіцером «корпусу мандаринів» Павлом Григоровичем Баланею. Але за бідністю не мав коштів видати її заміж. Він звернувся до магістрату, бо знав, що у разі видачі бідної дівчини грецького стану община завжди надавала матеріальну допомогу. 18 січня 1872 р. Євланія Щербань отримала від братства 25 крб. допомоги [10].

Ніжинський грек Степан Федорович Карафедоров, який проживав в селищі Н. Березівка Ананівського повіту, у грудні 1871 р. звертався до грецького магістрату з проханням видати йому паспорт і матеріальну допомогу як позбавленому обох ног інваліду. 22 грудня він отримав річний паспорт і 5 крб. сріблом допомоги [11].

Дуже часто звертались до грецького магістрату вдови-гречанки за допомогою. Грецьке братство неодмінно надавало їм допомогу у таких випадках. Наприклад, 7 березня 1830 р. Анна Миколаївна Динулова, яка у віці 40 років залишилась вдовою і без засобів до існування, у своєму проханні просила членів магістрату видавати їй щомісяця жалування, належне вдовам і сиротам [12].

Вдова Катерина Полінкова з двома дітьми отримувала від магістрату по 10 крб. допомоги і 5 крб. щомісяця на сина, який навчався в Грецькому училищі. Траплялись випадки, коли грецькі жінки звертались за допомогою у зв'язку з непрацевдатністю своїх чоловіків. Вони вважались матеріально незабезпеченими і їм надавалась така допомога. Марина Іванівна Динолова було замужем за Іваном Костянтинівичем Динуловим, який займався бламарницьким ремеслом. Але з часом дуже захворів і його жінка змушена була звернутись до магістрату. Ставро Павлов просив в 1830 р. соптимінників не залишати без нагляду вдову Івана Анастасієвича Ксенелія, тому що чоловік її за кордоном загинув. Грецький магістрат у Ніжині уважно вивчав усі ці звернення і на багатьох з них ми бачимо накладені резолюції: «так», «видавать», «видавать по 5 крб. щомісяця», «утримувати пожеттево» тощо.

Ніжинські греки брали також участь у ліквідації наслідків стихійних лих та частих тоді епідемій. Особливо примітним у цьому відношенні став 1830 р., коли в південних губерніях Російської імперії спалахнула холера. Епідемія поширилася на всю Україну, у тому числі й на територію м. Ніжин. Там відразу ж було створено комітет для захисту мешканців від жахливої хвороби. Упродовж трьох місяців цей комітет організував протиепідемічні заходи, у межах яких греки зібрали 500 крб. на утримання нової лікарні для бідних містян. Цю акцію братства високо оцінив Чернігівський губернатор Микола Сухов, направивши на адресу братства листа з подякою.

Таким чином, короткий огляд даного напрямку діяльності грецької колонії в м. Ніжині дозволяє зробити висновок, що вихідці з Елади займалися не лише торгівлею і ремеслами, але значну увагу приділяли культурно-освітньому розвитку її членів і надавали благодійну допомогу у випадку потреби. Багато благодійних справ було зроблено не лише на користь грецької громади, але й нової батьківщини – України. Ці справи навічно залишаться в пам'яті українського народу.

1. Терентьєва Н. Греки в Україні: історія та сучасність. Ч. 1 / Терентьєва Н., Балабанов К. К.: «Аквілон-плюс», 2008. 350 с.
2. Симоненко В. П. Нежинские греки. Нежин, 1988. 78 с.
3. Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО). Ф. 101. Оп. 1. Спр. 3383. Арк. 40.
4. ДАЧО. Ф. 101. Оп. 1. Спр. 3383. Арк. 41
5. Пилипенко О. С. Виникнення і діяльність Ніжинського грецького братства у 50-х роках XVII ст. – наприкінці 60-х років XIX ст. Дисертація кандидата іст. наук. 07.00.01 – історія України. – К.: КНУ, 1996. 202 с.
6. Кирсенко М. В. Из истории культурных связей между Украиной и Грецией / М. В. Кирсенко, Н. А. Терентьєва // Культурные и общественные связи Украины со странами Европы. К.: Наук. думка, 1990. 180 с.
7. ДАЧО. Ф. 101 Ніжинське грецьке братство і магістрат. Оп. 1. Спр. 140. Арк. 1.

8. ДАЧО. Ф. 101. Оп. 1. Спр. 56. Арк. 1.
9. ДАЧО. Ф. 101. Оп. 1. Спр. 4113. Арк. 3, 4, 9, 10.
10. ДАЧО. Ф. 101. Оп. 1. Спр. 4219. Арк. 1-2.
11. ДАЧО. Ф. 101. Оп. 1. Спр. 4219. Арк. 11.
12. ДАЧО. Ф. 101. Оп. 1. Спр. 3544. Арк. 4.

References

1. *Terentieva N.* Hreky v Ukraini: istoriia ta suchasnist. Ch. 1 / Terentieva N., Balabanov K. K.: «Akvilon-plus», 2008. 350 s.
2. *Symonenko V. P.* Nezhynskie greki. Nezhyn, 1988. 78 s.
3. Derzhavnyi arkhiv Chernihivskoi oblasti (dali – DАChO). F. 101. Op. 1. Spr. 3383. Ark. 40.
4. DАChO. F. 101. Op. 1. Spr. 3383. Ark. 41
5. *Pylypenko O. Ye.* Vynyknennia i diialnist Nizhynskoho hretskeho bratstva u 50-kh rokakh XVII st. – naprykintsi 60-kh rokiv XIX st. Dysertatsiia kandydata ist. nauk. 07.00.01 – istoriia Ukrainy. K.: KNU, 1996. 202 s.
6. *Kirsenko M. V.* Iz istorii kulturnykh sviazey mezhdU Ukrainoy i Gretsiey / M. V. Kirsenko, N. A. Terenteva // Kulturnye y obshchestvennye sviazi Ukrainy so stranamy Evropy. K.: Nauk. dumka, 1990. 180 c.
7. DАChO. F. 101 Nizhynske hretske bratstvo i mahistrat. Op. 1. Spr. 140. Ark. 1.
8. DАChO. F. 101. Op. 1. Spr. 56. Ark. 1.
9. DАChO. F. 101. Op. 1. Spr. 4113. Ark. 3, 4, 9, 10.
10. DАChO. F. 101. Op. 1. Spr. 4219. Ark. 1-2.
11. DАChO. F. 101. Op. 1. Spr. 4219. Ark. 11.
12. DАChO. F. 101. Op. 1. Spr. 3544. Ark. 4.

Пилипенко О. Є.

**Культурно-образовательная и благотворительная деятельность
Нежинского греческого братства в XVII – XIX ст.**

Анализируется культурно-образовательная и благотворительная деятельность Нежинского греческого братства. Изучена история основания греческих церковных школ и Александровского училища в г. Нежин. Исследованы основные направления благотворительной деятельности греков в Украине.

Ключевые слова: греческое братство, образование, благотворительность.

Pylypenko A. Ye.

Culture, education and charity activity of Nezhin greek brotherhood in XVII – XIX centuries.

The scientific article is devoted to culture and education activity of the Nizhyn Greek brotherhood. The founding greek church schools and Olexander colege, it value for life of brotherhood are studied. The main directions of activity of Nizhin Greeks merchants brotherhood in the territory of Ukraine are investigated.

Key words: greek brotherhood, education, charity,

УДК 94 (477.83/.86) «18»

Н.Ю. ГРОМАКОВА

**ГАЛИЧИНА ЯК ОБ'ЄКТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ІМПЕРСЬКОГО ПРОСТОРУ
ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ.**

Проаналізовано урядові стратегії і специфіку модернізаційних змін на теренах Східної Галичини упродовж першої половини ХІХ ст. Визначено роль ментального картографування в організації імперського простору. Досліджено чинники еволюції імперської бюрократії під впливом взаємної асиміляції між місцевими урядовцями та представниками регіональної польської еліти упродовж зазначеного періоду.

Ключові слова: імперська бюрократія, імперський простір, модернізація, урядові стратегії, mental-mapping.

Включення західноукраїнських земель до складу імперії Габсбургів внаслідок знищення польської державності наприкінці ХVІІІ ст. започаткувало новий етап в історії регіону. Процеси модернізації, що поширювалися хвилеподібно, вимагали ґрунтовних суспільних трансформацій, а у перспективі – впровадження нових форм